

Жизнено наследство

1939

На 6 април 1879 г. с решение на Учредителното народно събрание София е обявена за столица на България. В новата ни история това събитие е свързано с освободителната мисия на Русия и нейната роля за изграждане на младата българска държава. Един век е кратък период от време, но в него древният град премина през не една превратност. Поривът на обновлението превърна София през годините на народната власт в съвременна социалистическа столица. С всяка измината година тя променя своя облик на образцов социалистически град.

До днешния юбилей в няколко публикации ще разкажем за историческото ѝ минало, за богатото културно и революционно наследство, за съзидателното ѝ настояще и перспективите на нейното бъдеще. Предлагаме ви първата от тях, чийто автор е ст. н. с. Магдалина Станчева от Музея за история на София.

Не един съвременен град на България е наследник на възникнало на същото място преди столетия селище. Но ни къде другаде археологическото наследство не изразява с такава сила жизнеността и устойчивостта на града, както в София. Днешната българска столица е символ на смелост и издръжливост, на победа на жизненото начало над разрушенията и опасностите, над несигурността и пораженията.

От създаването си този град е устоявал на времето, на историческите превратности. Неговото население не го е изоставило никога в течение на векове, а на хилядолетия. Съзидателното начало тук е било по-силно от разрухата.

Но не всяко време е било далновидно и грижовно към създаденото от предшествениците. Рушили са чужди, но са рушили и свои. Неосъзнаване на историческите стойности, дребни и временни интереси. Особено в началото на нашето столетие — време на развихрени капиталистически нрави.

Как, кога, къде се създава и натрупва археологическото наследство на София — това е наистина един много интересен въпрос. Първите страници на седемхилядолетната история на София са рязчетени в днешния квартал „Гео Милев“. Но родното място на града и неговата вечна

ние лежи в основата и в сърцевината на бъдещия град. За археологическото изследването е само едно призрачно присъствие. Неговото единство с личени завинаги от интензивното и мощно, дълбоко впило се в тази земя строителство на следващите епохи. Но това ранно тракийско присъствие из праща сигурни и безспорно да тирани знаци — оръдия на труда, керамични съдове...

Така призрачно и без ясни архитектурни следи остава почти цялото първо хилядолетие преди нашата ера. Но следите от него подсказват, че тук има вече град. Град на кръстопът, който е свързан с близки и далечни места, със Севтополис в долината на розите и с беломорските острови на юг.

Картината рязко се променя от началото на нашата ера. Историята на града се мате-

Археологическите богатства на една хилядолетна история ● Продължение на непреходното съзидателно начало

риализира в устойчиви, изобилни и разнородни археологически паметници. Но тя съвсем не се наслаждава като добре подредени пластове, подобно листовете на дебела книга. В стратиграфията на София е отразена цялата сложност на непрекъснатия ѝ живот.

Причина за това връзване на епохите една в друга е неизменното обитаване на една и съща площ в течение на повече от три хилядолетия. Ми-

нералният извор и естествено кръстовище на пътища край него са били първопричина за определяне мястото на града. После всичко, създадено тук от човешката ръка — градоустройство и благоустройство, пътища и сгради, градски традиции, висока градска култура — става мощен фактор, притегателна и задържаща сила.

В нашата, богата с археологически находки страна сме привикнали на сензационни открития на съкровища, които поразяват с изобилието на злато и сребро, с изящество то на изработката. И София има своята златна тракийска купа, тежка повече от килограм, направена от близо двадесет и четирикратово злато. При това тя е дошла до нас не от пълните със съкровища времена на четвъртото и трето столетие, а от ранните зори на границата между бронзовата и желязна епоха. Багерът, който я загребва в двора на опитното поле в квартал Казичене, даде на науката второто по възраст златно тракийско съкровище след Вълчибрънското.

Но археологическото изследване на един град не може да се опре само на редки и представителни находки. Най-дребните и незначителни наглед следи дават ключ за други догадки и открития. Едно необичайно струпуване на мраморни късове, следи от силен пожар — и археологът тръгва по дирята на събитие, което е разтърсило Сердика. През IV в. на мястото на един езически храм са били събрани статуите на богове и богини и насилствено разбити, а храмът — опо-

жарен. Така християнската църква, доскоро преследвана, е воювала с все още живото езичество. В тази борба са загинали десетки прекрасни творби на изкуството, украсявали Сердика. При разкопките на строежа на Българската външнотърговска банка през 1973 г. се установи защо досега са намерени толкова малко оцелели антични скулптури в София.

Интензивното археологическо проучване през последните две десетилетия разшири и обогати извънредно много нашите знания за историята на София. Няколко нейни епохи са свързани с голямо основно строителство и преустройство. През първите три столетия на нашата ера е създадена Сердика с нейната крепостна стена, улична мрежа, терми, президиум, сграда на градски съвет (булевартион), граждански базилики. Много колониади, великолепно украсени архитрави и корнизни, обвити в акантови листа капители, надписи с имената на далечни императори — този блясък е трябвало да покаже силата на огромната робовладелска империя, простряла властта си и над земята на траките.

В следващите две-три столетия архитектурата и изкуството в Сердика отразяват налагането на нова идеология. Тук се строят църкви и базилики. Засводени, изписани с цветя и птици гробници, обещаващи на покойника християнския рай. Отбранителното строителство е интензивно. Разширена е крепостната стена. Създаден е втори пояс с нови кули, външна стена с бастиони — спокойните времена са безвъзвратно отминали...

Българският Средец живее отчасти върху развалините на Сердика, отчасти сред оцелелото от нея. Постепенно средновековната българска култура слага отпечатъка си върху древния град. Той запазва глав-

ните си линии в укрепената площ. Но целият му облик се изменя. Появява се една нова архитектура с по-малки и извисени обеми. По фасадите и пълнеят орнаменти от тухли и камък, а във вътрешността живописата на талантиливи майстори премахва границите на пространството. Около малките църкви се създават квартални некрополи. Центърът е обхванат от оживени занаятчийски и търговски улици. Крепостната стена се преустройва и поддържа. Кръглите кули се превръщат в четириъгълни.

Проучването на археологическите останки от тази важна епоха от историята на София е особено трудно. Тяхното улавяне и разчитане между мощните строежи на предшествувашата и на следващата епоха изисква специални методи на работа. Но усилията на Музея за история на София през последните години бяха възнаградени с постигането на една твърде богата, неозная досега картина на Средец през време на Първото и Второто българско царство.

Последната епоха, която остава значителна дияра в археологическото наследство на София, са столетията на османското владичество. Различните квартали на София са запазили неравномерно паметници от това време. В някои места джебелите и дълбоки основи на джами и ханове са смазали под себе си по-старите пластове. Другаде едва се очертават къщи и калдаръми на улици, работилници и магазини, кладенци и градски чешми. Създаденото през тези тежки столетия е преди всичко плод на труда и опита на българското софийско население. И тези останки са красноречиво свидетелство на неизменно живия дух на града, чийто археологически богатства са скъпо достояние на неговите граждани, част от националното ни културно-историческо наследство.

Магдалина СТАНЧЕВА

РАБОТНИЧЕСКО ДЕЛО

15. VIII. 1979

Дата